

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

Факультет № 6
Кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін

Тест лекції
з навчальної дисципліни ОК.09 «Складання процесуальних документів у
правоохоронній сфері»
обов'язковий компонент
освітньої програми першого рівня вищої освіти
26 Цивільна безпека 262 Правоохоронна діяльність

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023, №8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від

*Розглянуто на засіданні кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін
дисциплін факультету № 6 ХНУВС, (протокол від 18.08.2023 №8)*

Розробники:

1. Доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 ХНУВС, доктор філософії за спеціальністю 081-Право, доцент Певко С. Г..

Рецензенти:

Зубенко Г.В. доцент кафедри конституційного, муніципального і міжнародного права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент;

Марчук М.І. завідувач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, д.ю.н., доцент

Основні поняття юридичного документознавства. Засади оформлення юридичних документів.

1. Предмет, завдання курсу «Юридичне документознавство».....	7
2. Українська мова – національна мова українського народу. Складові частини загальнонаціональної мови.....	10
3. Правовий статус української мови в Україні. Концепція державної мовної політики.....	14
4. Поняття «юридичний документ», їх види та функції.....	17

«Юридичне документознавство» є однією з базових навчальних дисциплін для вищих навчальних закладів МВС України. За своїм змістом «Юридичне документознавство» безпосередньо пов'язане з такими дисциплінами, як: конституційне право, теорія держави та права, адміністративне право, адміністративна діяльність, кримінальний процес, криміналістика, цивільний процес, господарське право, українська мова професійного спрямування. Професійне ведення діловодства й організація документообігу – це запорука конкурентоспроможності сучасних юристів. Тому вивчення системи теоретичних і прикладних знань цього навчального курсу є важливим серед завдань майбутніх правоохоронців, функціональні обов'язки яких передбачають професіоналізм в управлінні й організації сучасних служб діловодства згідно з чинним законодавством.

1. Предмет, завдання курсу «Юридичне документознавство», його роль у професійній діяльності.

Загальновідомо, що практична діяльність юристів завжди пов'язана із підготовкою й оформленням великої кількості юридичних документів, з обміном

інформацією в усній і письмовій формі. Це вимагає належного володіння юридичною технікою, знання особливостей офіційно-ділового стилю викладу матеріалу різноманітних нормативно-правових актів, управлінських, процесуальних (кримінальних і цивільних), адміністративно-правових документів, а також правил і норм літературної мови в юридичній сфері.

Поки що українська юриспруденція має невелику кількість праць щодо мови правових актів. В основному це написані юристами чи філологами журнальні статті. У посібниках зі складання документів питанням мови приділяється замало уваги.

У навчанні майбутніх юристів важливе значення має загальна та професійна підготовка, підвищення рівня їхньої грамотності — не тільки професійної, а й мовної. Студенти юридичних закладів освіти повинні чітко знати склад і призначення основних груп документів, уміти з ними працювати, складати й оформлювати. Проте практика свідчить, що рівень їхньої підготовки ще недостатньо високий. Значна кількість документів розробляється й оформляється неякісно, з порушенням вимог юридичної техніки їх складання.

У зв'язку з вищезазначеним виникла необхідність введення до навчального процесу нової дисципліни «Юридичне документознавство».

Юридичне документознавство — це система науково обґрунтованих засад щодо юридичної техніки та лінгвістичних вимог до створення юридичних документів.

Юридичне документознавство — це юридико-лінгвістична дисципліна, що вивчає правові, мовні та технічні норми документотворення, правила документообігу, оперативне та архівне зберігання документів.

Об'єктами вивчення цієї навчальної дисципліни є документ, система документації, організаційні принципи й технологія документаційного забезпечення юридичної діяльності, заснована як на традиційних методах роботи з документами, так і на застосуванні комп'ютерної техніки.

Пропонований курс «Юридичне документознавство» є однією з базових дисциплін, спрямованих на вироблення у майбутніх юристів навичок

правильного складання й оформлення юридичних документів.

Метою курсу «Юридичне документознавство» є:

- підготовка курсантів (студентів) до самостійної роботи з документами;
- надання відомостей щодо існуючих класифікацій документів, особливостей організації загального й таємного діловодства;
- вивчення порядку документообігу юридичних документів, контролю за їх виконанням тощо;
- розвиток умінь і навичок написання й оформлення різних юридичних документів.

Значення цього курсу полягає в тому, що завдяки його вивченню можна легко обирати необхідну лексичну, граматичну форму при написанні юридичних документів; правильно розташовувати реквізити, дотримуючись вимог держстандартів і відомчих нормативно-правових актів; логічно викладати інформацію; грамотно організовувати документаційне забезпечення практичної діяльності; документувати процесуальні дії; систематизувати та зберігати юридичні документи. Вивчення цього предмету сприятиме розвитку культури оформлення документів.

Зазначений навчальний курс містить методичний матеріал з двох нерозривно зв'язаних елементів механізму управління: перший – це самі документи, другий – процес діловодства, який включає оформлення документів, контроль виконання, формування їх у справи, передача до архіву та зберігання документів. Вміщено також деякі нормативні документи, які є необхідними в роботі для правильної орієнтації та оперативного знаходження довідкової інформації.

Основна увага приділяється підготовці та оформленню організаційно-розпорядчих документів як базовому процесу в реалізації всіх управлінських дій. У суверенній Українській державі, яка згідно з Основним Законом є соціальною і правовою, великого значення набуває створення умов для утвердження

правових засад діяльності всіх сфер суспільства.

Головне завдання правової держави – створення чіткої системи функціонування органів, які забезпечили б реалізацію законодавства. Однією з таких сфер є чітка, налагоджена, скоординована діяльність правоохоронних органів. У діяльності цих органів одне з чільних місць посідає створення і функціонування системи документів як робочого інструменту працівника. Для оволодіння наукою і мистецтвом документа кожен майбутній юрист має добре знати теорію і практику юридичного документознавства.

Загальновідомо, що правове регулювання здійснюється через свідомість і волю людей за допомогою особливих ідеальних засобів, які впливають на свідомість суб'єктів права, формують їх волю. Робота юриста – це завжди робота з інформацією та юридичними документами. За допомогою юридичних документів засоби правового регулювання – норми, індивідуальні рішення, угоди тощо – стають об'єктивованими, доступними для інших суб'єктів, їм надається певна офіційність. Саме в юридичних документах виявляються професіоналізм і компетентність їх укладача. А це вимагає належного володіння юридичною технікою, офіційно-діловим стилем викладу матеріалу, який характерний для різноманітних нормативно-правових актів, процесуальних документів. Тому, готуючи висококваліфікованих спеціалістів, слід урахувати необхідність навчання їх правильному складанню та оформленню юридичних документів.

У зв'язку з цим зростає соціальне та правове значення юридичної техніки, володіння нею курсантами, дотримання ними встановлених вимог до письмового оформлення актів. Тому при підготовці висококваліфікованих фахівців слід враховувати необхідність їх навчання правильному складанню правозастосовних актів.

Завдання навчальної дисципліни «Юридичне документознавство»:

- ознайомлення з класифікаційними характеристиками юридичних документів;
- вивчення особливостей юридичного документа: офіційно- ділового

стилю, юридичних термінів, структури;

- вироблення навичок складання юридичних документів та правильним розміщенням їх реквізитів;
- ознайомлення зі структурою тексту юридичного документа; ознаками, що характеризують структуру документа;
- засвоєння порядку документообігу.

Предмет навчальної дисципліни: система правових норм, закладених у нормативно-правових актах з організації документознавства; порядок виконання операцій з юридичними документами; вимоги, яким повинні відповідати документи; раціоналізація й ефективність діловодства; теоретико-методологічні розробки вчених у галузі юридичного документознавства.

Зміст дисципліни: сучасні трактування поняття «документ», його полісемічність, властивості, ознаки, структура і функції; законодавчо-нормативна база терміносистеми документознавства; історія документа; сучасні системи класифікації документів; характеристика окремих видів і типів документів у різних галузях соціальної діяльності. Крім того: поняття про управлінську документацію; документування управлінської інформації; класифікація управлінських документів; складання формуляра управлінського документа; уніфікація та стандартизація управлінської документації.

2. Українська мова – національна мова українського народу. Складові частини загальнонаціональної мови

Українська мова належить до східнослов'янської гілки слов'янської групи індоєвропейської сім'ї мов. Вона веде походження від часів існування Київської Русі, від слов'янських діалектів, які формувалися в той час на усному, розмовному рівні (паралельно з давньо-руською літературною мовою). Сучасна українська літературна вимова сформувалася на основі говірок Середньої Наддніпрянщини, зокрема полтавсько-київського діалекту. Розвиток української мови, особливості її формування були зумовлені історичними подіями, взаємодією з іншими культурами тощо.

Загальнонародна мова – це мова певного етносу (народу), яка охоплює і

літературну мову, і позалітературні форми (діалект, жаргон, професіоналізм, просторіччя та ін.).

Літературна мова – це відшліфована мова, яка характеризується поліфункціональністю, унормованістю, стандартністю, розвиненою системою стилів. Українська літературна мова виникла на основі говорів Середньої Наддніпрянщини.

Її ознаки:

- унормованість (норми літературної мови закріплені в «Українському правописі» та різноманітних словниках),
- стандартність (уніфікованість),
- наддіалектність (літературна мова існує понад діалектами),
- поліфункціональність (здатність виконувати численні функції, а саме: когнітивну, комунікативну, емотивну, метамовну та ін.),
- стилістична розгалуженість (обслуговує різні стилі мови),
- загальнообов'язковість,
- наявність усної та писемної форм вираження.

Державна мова – це мова корінного населення, яка закріплена на законодавчому рівні й уживання якої є обов'язковим в органах державного управління, громадських організаціях, на підприємствах, у державних установах, закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформатики.

Поняття «**національна мова**» охоплює загальнонародну українську мову: як літературну, так і діалекти, професійні і соціальні жаргони, суто розмовну лексику. Вищою формою національної мови є літературна мова.

Складові частини національної мови:

- Літературна мова
- Розмовна мова (сукупність діалектів (говори, говірки), просто- річчя, жаргони: соціальні і професійні). Останнім часом у мовознавстві виділяють таке явище, як *суржик* — мішанина елементів різних мов.

Розмовна мова включає:

Територіальні діалекти (говори, говірки) – слова, поширені на певній території (*ходив, руков, кирниця, бурак, кибель – відро, вуйко – дядько*).

Просторіччя мають знижений (згрубілий, іронічний) колорит, перебувають на межі літ. і неліт. мовлення (*брехня, скиглити, рачкувати та ін.*).

Жаргон – соціальний діалект; відрізняється від літ. мови специфічною лексикою і вимовою (*замочити (вбити), капати (доносити), хвіст (стеження), гнати порожняк (вести несерйозну розмову)*).

Арго – мова якоїсь вузької соціальної чи професійної групи, не зовсім зрозуміла для сторонніх, бо використовує свої слова (*«лягавий» – поліцейський, «стибрити» – вкрати, «марати» – убивати*).

Сленг – жаргонні слова або вирази, характерні для людей певних професій або соціальних прошарків (*змитися (втекти), хвіст (заборгованість)*).

Суржик – суміш українських та російських слів; це одна із форм українського просторіччя, породжена практикою тривалої двомовності в умовах колишнього СРСР (*Не зря мені приснився той сон. Я не вспіваю. Затримали взяточника, бойове діжурство, на мойому участку, проведено досмотр, участковий виявив, незаконне храненіє оружия*). **Роль мови в суспільному житті. Функції мови.**

Мова – це те, що об'єднує суспільство, дає змогу йому самовизначитися, усвідомити й встановити культурну своєрідність, відмінність від інших. Мова є головним інструментом у налагодженні економічних, політичних, правових відносин. Мова є й засобом передання змісту законів держави, здобутків науки, сутності культури. Отже, вона забезпечує культурну спадкоємність і національну своєрідність, є важливим об'єднувальним фактором, засобом формування національної культури.

Функції мови:

Комунікативна функція. Мова – найважливіший засіб спілкування людей і забезпечення інформаційних процесів у сучасному суспільстві (у науковій, технічній, політичній, діловій, освітній та інших галузях життя людства). У цій

ролі вона має універсальний характер: нею можна передавати все те, що виражається, наприклад, мімікою, жестами чи символами.

Ідентифікаційна функція виявляється в часовому й у просторовому вимірах. Ми, сучасники, відчуваємо свою спільність і зі своїми попередниками, і з нащадками, і з тими, хто перебуває поряд, і з тими, хто в інших краях. Кожна людина має своєрідний індивідуальний мовний «портрет», мовний «паспорт», у якому відображено всі її національно-естетичні, соціальні, культурні, духовні, вікові та інші параметри.

Експресивна функція мови полягає в тому, що вона є універсальним засобом вираження внутрішнього світу людини.

Гносеологічна функція. Мова є своєрідним засобом пізнання навколишнього світу. На відміну від інших істот, людина-користується не лише індивідуальним досвідом і знаннями, а і усім набутком своїх попередників та сучасників, тобто суспільним досвідом. Але за умови досконалого знання мови, й бажано не однієї.

Мислетворча функція. Формуючи думку, людина мислить мовними формами. Мислення є конкретне (образно-чуттєве) й абстрактне (понятійне).

Естетична функція. Мова – першоджерело культури, оскільки вона є і її знаряддям, і водночас матеріалом створення культурних цінностей.

Культуроносна функція. Культура кожного народу знайшла відображення та фіксацію найперше в його мові. Через мову передається й естафета духовних цінностей від покоління до покоління. Що повнокровніше функціонує в суспільстві мова, то надійніший зв'язок та багатша духовність наступних поколінь.

Номінативна функція. Усе пізнане людиною одержує від неї свою назву й тільки так існує у свідомості. Цей процес називається лінгвілізацією – «омовленням» світу.

Оскільки мова – явище системне, усі її функції виступають не ізольовано, а проявляються в тісній взаємодії.

Мовна норма та її соціальне значення. Види мовних норм.

Мовна норма – сукупність загальновизнаних мовних засобів, що закріплюються в процесі комунікації, вважаються правильними та обов’язковими для всіх мовців. Мова як система формується з різних підсистем, зокрема фонетичної, лексико-фразеологічної, морфологічної, синтаксичної, стилістичної. Кожен названий рівень має відповідні норми. Отже, виділяють такі різновиди мовних норм:

- орфоепічні (правильна вимова звуків і звукосполучень);
  - акцентуаційні (наголошування);
  - морфологічні (вибір морфологічної форми слова та поєднання її з іншими словами);
  - синтаксичні (побудова речень і словосполучень);
  - лексичні (слововживання);
  - стилістичні (вибір мовних засобів за певних умов спілкування);
  - орфографічні (правильне написання слів);
  - пунктуаційні (уживання розділових знаків у написаному тексті).
- У межах норм літературної мови (а літературна мова – це сукупність норм) можуть виділятися:

а) **хронологічні** норми (у 19 столітті, наприклад, слово *талановитий* вважалося молодіжним жаргонізмом, і представники старшого покоління активно боролися за збереження «літературного і нормативного» *даровитий*, в той час як наведена лексема на сьогодні вже є архаїзмом; у 30 роки ХХ століття нормативним наголошенням слів було: *ро́сійський, перекла́дач, книжкови́й*; у післявоєнні роки, в гонитві за більшою наближеністю української мови до російської (заради красномовного свідчення, що мови ці не просто споріднені – а близнюки) словники почали подавати як нормативні такі слова, як *конфети, утюг, кофе, сахар*);

б) **регіональні** – полтавський говір із м’яким [л’], пом’якшений звук [ч’] на Півдні та Сході України;

в) **стилістичні норми** – наприклад, характерна для художнього стилю

пишномовність, образність буде недоречною і навіть шкідливою в офіційно-діловому і науковому стилях, а лаконічність, канцеляризми у

розмовному стилі можуть бути сприйняті як засіб іронії. Наприклад: *Доводимо до вашого відома, що борець на столі а котлети в холодильнику; Змушений порушити питання щодо якісного харчування нашої родини).*

Правовий статус української мови в Україні. Концепція державної мовної політики

Основним документом є чинна *Конституція України*, де в статті 10 проголошується: *«Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом».*

Інші нормативні акти, що регулюють мовну політику України:

Закон Української РСР «Про мови в Українській РСР» було ухвалено 28 жовтня 1989 року. Він складається з преамбули та шести розділів.

Преамбула проголошує, зокрема, що *«Українська мова є одним з вирішальних чинників національної самобутності українського народу. Українська РСР забезпечує українській мові статус державної з метою сприяння всебічному розвитку духовних творчих сил українського народу, гарантування його суверенної національно-державної майбутності».*

Розділ I «Загальні положення» регламентує завдання законодавства про мови в УРСР, визначає статус української мови як державної; гарантує права інших національних мов; визначає, що мовами міжнаціонального спілкування в УРСР є українська, російська та інші мови; гарантує право громадян користуватися

своєю національною мовою або будь-якою іншою мовою; встановлює обов'язок службових осіб володіти українською та російською мовами; визначає основні положення щодо охорони та захисту мов; покладає організацію виконання Закону на Раду Міністрів УРСР, а контроль за його виконанням – на Ради народних депутатів УРСР.

Розділ III «Мова освіти, науки, інформатики і культури» (ст.25- ст.32) визначає використання державної та інших мов у дошкільних закладах, у середній школі, в професійно-технічній, середній спеціальній та вищій освіті, в сфері науки, культури та інформатики.

Найважливішою в розділі є стаття 25. *«Вільний вибір мови навчання дітей є невід'ємним правом громадян Української РСР. Українська РСР гарантує кожній дитині право на виховання та одержання освіти національною мовою. Це право забезпечується створенням мережі дошкільних установ і шкіл з вихованням і навчанням українською та іншими національними мовами».*

Одночасно із Законом було ухвалено Постанову «Про порядок введення в дію Закону Української РСР «Про мови в Українській РСР». Проте для окремих положень Закону був встановлений тривалий період набуття чинності: від 3 – 5 років до 10 років (останнє – щодо ст. 25 – ст. 29, які регламентують мову в освітніх закладах). Водночас Раді Міністрів УРСР доручалося розробити «Державну програму розвитку української мови та інших національних мов в Українській РСР на період до 2000 року», у якій, зокрема, передбачалося конкретизувати по регіонах терміни впровадження окремих положень Закону.

Окремі положення Закону «Про мови в Українській РСР» було деталізовано (або просто дубльовано) низкою інших законодавчих та підзаконних актів: Закон УРСР «Про освіту», Закон України «Про інформацію», Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні».

Один з найвідоміших документів «романтичної доби» становлення українського законодавства, «Основи законодавства України про культуру», декларує: «Функціонування мови в сфері культури визначається законодавством

України про мови. Держава дбає про розвиток україномовних форм культурного життя, гарантує рівні права і можливості використання в сфері культури мов усіх національних меншин, які проживають на території України» (ст. 4).

Однозначніше на користь української мови висловлюється Закон України *«Про телебачення і радіомовлення»*: *«Телерадіоорганізації ведуть мовлення державною мовою. Мовлення на певні регіони може також здійснюватися мовою національних меншин, що компактно проживають на певній території. Мовлення на зарубіжну аудиторію ведеться українською та відповідною іноземною мовою»* (ст. 9). Аналогічний запис зроблено і в Законі України *«Про рекламу»*. Нарешті, Закон України *«Про видавничу справу»*.

Таким чином, до законодавчих актів, що визначають статус української мови, належать:

- Конституція України, стаття 10 (ухвалена 28 червня 1996 року);
- Офіційне тлумачення окремих положень статті 10 Конституційним Судом України (14 грудня 1999 року) (стосовно обов'язковості застосування державної мови органами державної влади і місцевого самоврядування, а також у навчальному процесі в державних закладах України);
- Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 роки, яку затвердив Кабінет Міністрів України 02 жовтня 2003 року;
- Декларації прав національностей України (1991);
- Закон України «Про національні меншини» (1992),
- Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин» (01 лютого 1995 р. була підписана у Страсбурзі),
- Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» (2003);
- Закон України «Про засади державної мовної політики» (набрав чинності 10 серпня 2012 року). Стаття 6 цього Закону має назву *«Державна мова»*. У Законі зазначено: *«Основи державної мовної політики визначаються Конституцією України, а порядок застосування мов в Україні – виключно цим*

Законом, з норм якого мають виходити інші правові акти, що визначають особливості використання мов у різних сферах суспільного життя». Ці особливості полягають у тому, що ширші повноваження надаються регіональним мовам або мовам національних меншин «у сфері освіти, в засобах масової інформації, у діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування, у судочинстві, у економічній і соціальній діяльності, при проведенні культур-них заходів та в інших сферах суспільного життя в межах територій, на яких такі мови використовуються, та з урахуванням стану кожної мови; застосування принципу плюрилінгвізму, за якого кожна особа в суспільстві вільно володіє кількома мовами» тощо.

Ці законодавчі акти є правовою базою для уживання української мови, а також інших мов, якими послуговуються громадяни нашої держави.

Крім того, в Україні чинний Указ Президента України «*Про День української писемності та мови*» (від 06.11.1997). Він відзначається щорічно 9 листопада вшануванням пам'яті Преподобного Нестора- Літописця.

4. Поняття «юридичний документ», їх види та функції

Юридичний документ – це письмовий акт, який складається згідно з правовими вимогами та містить правову інформацію (підтвердження прав, обов'язків або підтвердження юридичних фактів, подій чи дій, що тягнуть виникнення певних прав та обов'язків). Він є письмовим актом, який встановлює, розвиває, змінює чи припиняє певні правовідносини або фіксує юридично значущі факти й дії.

Письмова форма юридичного документа зумовлена необхідністю багаторазового звертання до формулювань його тексту, можливістю використання як доказу при вирішенні будь-яких спірних питань органами влади, правосуддя, управління. Юридичний документ – це, як правило, текстовий документ на паперових носіях. Проте з розвитком систем електронної інформації з'являються також документи на машинних носіях — диски, дискети,

і пластикові магнітні картки тощо. Правова інформація, хоча матеріально й виражена, проте не зафіксована будь-яким способом на матеріальному носії у вигляді документа, є недокументальною (незакріпленою) і правовою інформацією. До такої інформації можна віднести, наприклад, усно виражені погляди щодо права та його прояви у житті суспільства.

Вивчивши природу юридичних документів, за допомогою яких отримуються знання про право, правові явища, вивчаючи тексти актів давньоруського права, актові книги, судебники, Литовські статuti тощо, ми дізнаємося про історичні події тих часів. Правове життя є своєрідним дзеркалом суспільства. Юридичні документи полегшують спілкування людей, їх діяльність і життя. Вони супроводжують усі стадії правового регулювання (норми, індивідуальні рішення, угоди тощо) стають об'єктивованими, доступними для інших суб'єктів, їм надається певна офіційність.

Юридичною силою офіційного документа є його внутрішня властивість, яка надається документу чинним законодавством, компетенцією органу, що його видав, і встановленим порядком оформлення документа. Саме ця ознака і відрізняє документ від інших носіїв інформації (магнітна стрічка, диски, фотографії), які фіксують об'єктивну дійсність і розумову діяльність людини. Правове значення документів виражається в їх здатності спричиняти юридичні наслідки. У сфері управління правове значення мають лише ті носії інформації, які носять офіційний характер, що підтверджується певним оформленням. Та сама інформація в одній ситуації може виступати в ролі документа, в іншій – ні. Приміром, не має сили документа лист, який містить відомості службового характеру, але написаний у довільній формі, адресований...

Юридичними фактами, які спричиняють виникнення нових чи зміну (або припинення) правовідносин (адміністративних, трудових, фінансових, процесуальних), що існують, є випадки та дії, які фіксуються в документах, а не самі документи. Юридичне значення документів полягає, головним чином, в офіційному засвідченні фактів, які мають правове значення для організацій, установ, підприємств, фірм, громадян.

У юридичних документах містяться відомості про суспільно-політичний

лад, звичаї народу, його культуру. Розкрити суть правового життя можна, вивчивши природу юридичних документів, за допомогою яких отримуються знання про право, правові явища. Зокрема, вивчаючи тексти актів давньоруського права, актові книги, судебники, Литовські статuti тощо, ми дізнаємося про історичні події тих часів. Правове життя є своєрідним дзеркалом суспільства. Юридичні документи полегшують спілкування людей, їх діяльність і життя. Вони супроводжують усі стадії правового регулювання. За допомогою юридичних документів засоби правового регулювання (норми, індивідуальні рішення, угоди тощо) стають об'єктивованими, доступними для інших суб'єктів, їм надається певна офіційність. За їх допомогою досягається визначеність правового регулювання, незалежність від сваволі окремих осіб, стабільність суспільних відносин, правового та соціального стану людини.

Як і всякий об'єкт, документ володіє безліччю властивостей (відмінних якостей). Найбільш істотні з них такі:

а) **атрибутивність** документа, тобто наявність невід'ємних частин, без яких він існувати не може. Документ як цілісна система складається з двох основних додатків – інформаційного і матеріального. Відсутність однієї з складових перетворює документ на недокумент (в усну мову, річ);

б) **функціональність** документа, тобто його передпризначеність для передачі інформації у просторі та часі. Документ – **поліфункціональний** об'єкт, тобто він виконує безліч загальносистемних і специфічних функцій, обумовлених різноманітними потребами суспільства в інформації, знаннях;

в) **структурність** документа, тобто тісний взаємозв'язок його елементів і підсистем, яка забезпечує його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних властивостей за різних зовнішніх і внутрішніх змінах. Типову структуру, тобто однаковий набір елементів для певного виду документів, мають практично всі функціонуючі в системі соціальних комунікацій документи. Типова структура документів різних видів визначається спеціальними стандартами, положеннями, інструкціями тощо. Саме структура

забезпечує ефективність використання і довготривалість зберігання документа.

До відмінних ознак документа відносяться:

а) **наявність смислового семантичного змісту.** Документ – носій сенсу, який передається сукупністю послідовних знаків.

б) **стабільна речова форма,** що забезпечує довготривале збереження документа, можливість багатократного (довготривалого) використання і переміщення інформації у просторі та часі;

в) **передпризначеність для використання в соціальній комунікації.** Документи – це спеціально створені людиною для комунікаційних цілей носії інформації;

г) **завершеність повідомлення.** Фрагментарне незавершене повідомлення не може бути повноцінним документом. Вимога завершеності є відносною, оскільки є ряд незавершених повідомлень, що мають особливе значення для наукових досліджень (чернетки, ескізи).

Як і будь-якому документу юридичним документам властиві певні функції. Функції юридичного документа полягають в його суспільній ролі, суспільному призначенні, цілях і завданнях документів.

Головна функція юридичних документів – найбільш узагальнююча полягає в здатності документа зберігати і передавати (поширювати) правову інформацію.

Загальні функції юридичних документів – характерні для всіх видів документів, незалежно від їх типу та виду.

Загальні функції юридичних документів поділяються:

1. **Інформаційна функція** – полягає в здатності документа задовольняти потреби суспільства в інформації, тобто служити джерелом інформації, знань:

- а) закріплення (фіксація) інформації; б) зберігання інформації;
- в) трансляція інформації.

2. **Комунікативна функція** – полягає в здатності юридичного документа бути інформативним засобом передачі, обміну, комунікації,

спілкування, наступництва:

а) **одновекторна комунікація** – проявляється в юридичних документах односторонньої дії: або зверху вниз, або знизу вверху;

б) **двовекторна комунікація** – проявляється в юридичних документах двосторонньої дії: угоди, договори, листування.

Кумулятивна функція – полягає в здатності юридичного документа нагромаджувати, концентрувати, збирати і упорядковувати інформацію з метою її збереження для сучасного і майбутніх поколінь.

Спеціальні функції юридичних документів – властиві тільки юридичним документам:

1. **Управлінська або регулятивна** – проявляється в тому, що юридичні документи створюються з метою управління і в процесі його реалізації (закони, положення, статuti, постанови, розпорядження, приписи, протоколи тощо), а також регулюють певні суспільні відносини.

2. **Пізнавальна (освітня) або когнітивна функція** – полягає в тому, що юридичні документи служать засобом отримання і передачі юридичних знань. Наприклад, юристи отримують знання з нормативно- правових актів, підручників, що містять юридичні документи тощо.

3. **Правова функція** – здатність юридичного документа служити засобом доказування, підтвердження яких-небудь фактів (відомостей).

4. **Культурно-правова функція** – здатність юридичного документа сприяти розвитку правової культури населення, виступати засобом закріплення і передачі правової традиції, засвоєння системи правових цінностей.

5. **Статистична функція** – здатність юридичних документів відображати кількісну характеристику правової інформації. Найбільш ця функція характерна звітам, узагальненням тощо.

6. **Функція історичного джерела** – здатність юридичних документів служити засобом засвідчення подій фактів, бути підставою дослідження історії правових процесів. Ця функція має велике значення для створення нових

юридичних документів, які ґрунтуються на історичному досвіді.

Знання функцій документа дозволяє з'ясувати цільове (для чого створений конкретний документ) і читацьке (для кого створений документ – для дітей, дорослих, фахівців, студентів і т.д.) призначення документа, з тим, щоб найефективніше використовувати його потенційні можливості. Від цільового і читацького призначення документа залежить характер інформації, що міститься в ній, тип і вид документа.

Знання функцій документа дозволяє:

- визначити справжню цінність документа, соціальну значущість його змісту;
- правильно зрозуміти роль документальної інформації (на відміну від усної, не документальної) в задоволенні різноманітних читацьких потреб суспільства;
- здійснити наукову класифікацію і типологію документа (розподіл документів за різними ознаками на види і типи);
- визначити найбільш оптимальні шляхи і засоби його виготовлення, переробки, розповсюдження, зберігання і використання в бібліотеках, архівах, книжкових магазинах і т. д.;
- розробити теоретичні основи документознавства, сформувати його понятійний апарат тощо.

Функції документів виражені не в одиничному документі, а в комплексі документів, крупному документальному масиві.